

Psihosocijalna komponenta represije kod nekih političkih delikata po Statutu riječkom iz 16. stoljeća

Milović, Đorđe; Uremović, Vladimir

Source / Izvornik: **Medicina, 2001, 37, 47 - 50**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:184:868353>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Medicine - FMRI Repository](#)

PSIHOSOCIJALNA KOMPONENTA REPRESIJE KOD NEKIH POLITIČKIH DELIKATA PO STATUTU RIJEČKOM IZ 16. STOLJEĆA

PSYCHOSOCIAL ASPECT OF LAWFUL PUNISHMENT OF POLITICAL DELICTS ACCORDING TO RIJEKA STATUT FROM 16TH CENTURY

Dorđe Milović¹, Vladimir Uremović²

SAŽETAK

Autori se u ovom radu zadržavaju na jednom zanimljivom deliktu (iz grupe političkih delikata po Statutu riječkom iz 1530. godine) i to isključivo na kazni kojom je ovaj delikt zapriječen. Kazna u pitanju sadrži obilje psihičkih komponenata, što autori smatraju zanimljivim i za izučavanje povijesti zdravstvene kulture ovog kraja u 16. stoljeću. U ovome se slučaju radi o deliktu pokretanja zavjere protiv države, kralja ili njegovih nasljednika ili protiv postojećeg općinskog uređenja. Za izvršitelja toga delikta Statut propisuje: "... da se na repu konja vuče preko velikog trga ili gdje god bi to htjeli gospodin kapetan ili vikarij i poslije toga neka se odmah objesi na javnom i otvorenom mjestu sa željeznim lancem oko vrata, tako da umre, i neka se ostavi obješen na trajno gledanje i sjećanje..." Autori se posebno zadržavaju na psihičkom mučenju i moralnom uništavanju osuđenika koji proizlaze iz odredbe o vučenju na repu konja preko velikog trga (jer je veliki trg bio središte pažnje cijeloga grada i mjesto općinskih manifestacija i odavanja počasti). Zatim, iz odredbe koja nalaže da se vješanje ima obaviti na javnom i otvorenom mjestu, a leš ostaviti obješen na trajno gledanje, autori izvlače zaključak o sasvim specifičnom obliku kolektivne odgovornosti sugrađana toga delinkventa, koji su tako kažnjavani posebnom vrstom psihičke torture sračunate na zastrašivanje.

KLJUČNE RIJEČI: povijest medicine, 16. stoljeće, medicina i zakon, torture

O Statutu riječkom iz 1530. godine, kao vrlo zanimljivom i vrlo obuhvatnom kodeksu staroga hrvatskog prava na ovom području kvarnerske obale u znanosti je bilo dosta govora.¹⁻⁷ Prilično je toga rečeno i napisano i o kaznenom pravu Rijeke 16. stoljeća, koje izvire iz ovih statutarne propisa.⁸⁻¹⁵

Ovom prigodom želimo se osvrnuti samo na jedan delikt iz grupe političkih delikata rub. 6-lib.III Statuta riječkog, pa i to samo zbog kazne kojom je ovaj delikt zapriječen,⁹ a koju je zanimljivo razmotriti i s aspekta

ABSTRACT

In this work, the authors are dealing with an interesting delict (one from the group of political delicts, according to Rijeka Statut from 1530 A.D.) and exceptionally with the punishment determined for it. The punishment contains many psychical components which authors consider interesting for studying the health culture of this area in 16 century. It is a delict of starting a conspiracy against king or his inheritors or existing regional government. For the executor of that delict the Statut prescribes: "... he should be dragged across main square or wherever Mr. captain or vicarship would wish, hooked on a horse-tail. After that he should be hanged on a public place with iron chain on his neck, so that he should die and would be left there as a reminder for the others..." Authors are particularly dealing with psychical aspect of the punishment and moral destruction of the convict which arise from dragging the convict across the square (it represented the center of the town, where all public manifestations and honours took place). Furthermore, the directive which says that the hanging should take place on a public place and the corpse should be left there, points on a specific form of collective responsibility of all citizens. In that way they were punished with an specific form of psychical torture that was supposed to intimidate them.

KEY WORDS: history of medicine, 16th century, medicine and law, torture

povijesti zdravstvene kulture ovoga kraja (a ne samo s aspekta kaznenopravne povijesti, što je već prije učinjeno).

Delikt o kojemu je riječ odnosi se na pokretanje zavjere protiv države, kralja ili njegovih nasljednika ili protiv postojećeg općinskog uređenja. Dio statutarne teksta koji o ovome govori glasio bi na našem jeziku (prema prijevodu Z. Herkova)⁴ ovako:

"... da kojigod bi se građanin, ili stanovnik, ili distrik-tualac grada Rijeke ili stranac usudio ili pokušao zavjeriti, odrediti ili učiniti s kakvomgod osobom, jednom ili više njih, stranaca ili nestranaca, u Rijeci, u distriktu ili drugo gdje, bilo gdje javno ili potajno ili posebice, bilo kakvom zamisli ili načinom, što god što je protiv države, našeg kralja ili njegovih svakodobnih nasljednika ili protiv uređenja same općine, ako je glavni buntovnik i pokretač ili je koga drugoga za to pronašao ili nagovorio - neka se

Ustanove: ¹Profesor u miru Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, ²Profesor u miru Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

Prispjelo: 24. studenoga 2001.

Prihvaćeno: 5. prosinca 2001.

Adresa za dopisivanje: Prof. dr. Dorđe Milović, Ul. dr. Zdravka Kučića 41, 51000 Rijeka

Slika 1. Ricardo Gigante – Stup srama na gradskom trgu u Rijeci (*Gigante S. Fiume nel Quattrocento, Fiume, 1913: str. 64.*)

na repu konja vuče preko velikog trga ili gdje god bi to htjeli gospodin kapetan ili vikarij i poslije toga neka se odmah objesi na javnom i otvorenom mjestu sa željeznim lancem oko vrata, tako da umre, i neka se ostavi obješen na trajno gledanje i sjećanje... A povrh toga neka cijela imovina takvih buntovnika pripadne kraljevskom fiskusu i njegovoj komori, i u četvrtini našoj općini".

Kao što se iz statutarne odredbe razabire, počinitelj ovoga delikta u svakom slučaju pokazuje se kao "glavni buntovnik i pokretač", pa bilo u odnosu na cijelu grupu zavjerenika bilo na jedan njezin dio (dovoljno je čak i u odnosu na jednog jedinoga). Stoga se ovaj delikt smatra i najtežim deliktom iz čitave grupe političkih delikata po Statutu riječkom pa je i zapriječen najtežom kaznom.

Kod ovog delikta odmah se uočava postojanje glavne i sporedne kazne. Sporedna kazna (koja se sastoji u konfiskaciji imovine) ovom nas prilikom ne zanima pa ćemo se zadržati samo na glavnoj kazni, posebno na pitanjima koja su vezana za ovu našu temu.

Glavna kazna kod ovog delikta složena je od dvije odvojene kazne, pri čemu se izvršenje prve kazne pojavljuje kao neka vrsta ceremonijalnog uvoda u izvršenje druge. S obzirom na našu temu, obje one imaju svoje posebno značenje pa se moramo na svakoj od njih i posebno zadržati.

Na prvu komponentu glavne kazne odnosi se dio propisa koji kaže "...neka se na repu konja vuče preko velikog trga ili gdje god bi to htjeli gospodin kapetan ili vikarij...". Ova prva komponenta glavne kazne čini zapravo uvod za izvršenje drugog i završnog dijela glavne kazne. Ipak je moramo razmotriti posebno. Jedan je od njezinih ciljeva fizičko mučenje osuđenika, ali to nikako nije i jedina njezina svrha. Naime, u konkretnom primjeru usporedno s fizičkim mukama slijede i neodvojivo su povezane i moralne muke osuđenika, koje se javljaju u obliku njegova naglašenog poniženja pred sugrađanima. Da je prigodom propisivanja ove i ovakve kazne zakonodavac svjesno inzistirao i na duševnim patnjama i moralnom ponižavanju osuđenika jasno nam kazuje odredba koja nalaže da se osuđenika ima vući "preko velikog trga". Naime veliki trg je bio središte pažnje cijeloga grada. Na njemu su se najvjerojatnije odavale počasti općinskim i državnim funkcionarima (a možda i zaslužnim građanima). Upravo je stoga provođenje osuđenika na repu konja preko velikog trga (pored nanošenja fizičkih patnji bez ikakve sumnje imalo istodobno poslužiti i kao najveće poniženje i obeščaćenje koje je osuđenik, nešto prije izvršenja smrtne kazne, trebao podnijeti. Preciznije: njegovom fizičkom usmrćenju trebalo je (apstrahirajući ovdje fizičke muke) prethoditi njegovo moralno usmrćenje i to baš na najistaknutijem mjestu u gradu ("preko velikog trga"). Međutim, sve to nije ni izdaleka toliko jednostavno kao što se na prvi pogled čini. Može se slobodno postaviti pitanje: je li ovaj dio kazne (u obliku psihičkih muka i moralnog usmrćenja osuđenika) bio namijenjen samo osuđeniku i je li faktički samo njega pogađao? Naš bi odgovor bio kategorički negativan. Ova je kazna (odnosno ovaj dio glavne kazne) imala i svoju drugu dimenziju – usmjerenu da djeluje zastrašujuće na široke mase građana (naravno, s praktičnim ciljem jedne jezive opomene na pokornost i zatiranje u začetku ili još prije začetka i najskrivnije pomisli na bilo kakvo prevratničko djelovanje). Otuda se jasno očrtava dvogubnost oštice ovoga prvog dijela glavne kazne: jedne – koja je neposredno pogađala osuđenika i javljala se u obliku njegova fizičkog i duševnog mučenja i moralnog dekapitiranja, i druge – koja je posredno (ali ne manje efikasno) pogađala u dobroj mjeri i njegove sugrađane naočigled kojih se izvodila i u odnosu na koje je nedvosmisleno označavala jezivu prijetnju za one koji bi eventualno ubuduće pošli njegovim putem. Ne smiju se pritom nikako izgubiti iz vida duševne muke sugrađana naočigled kojih se ovakav prizor odvija i njihove psihičke traume od kojih barem dobar dio njih nije mogao biti pošteđen. Stoga, možda se ne bi pogriješilo ako bi se zaključilo da je ovaj dio kazne, na specifičan način i u određenom opsegu, pogađao i sugrađane osuđenikove. Naravno, to se još uvijek (i daleko od toga) ne bi moglo nazvati kolektivnom kaznom, ali je u svakom slučaju evidentno i prisutno izlaganje sugrađana

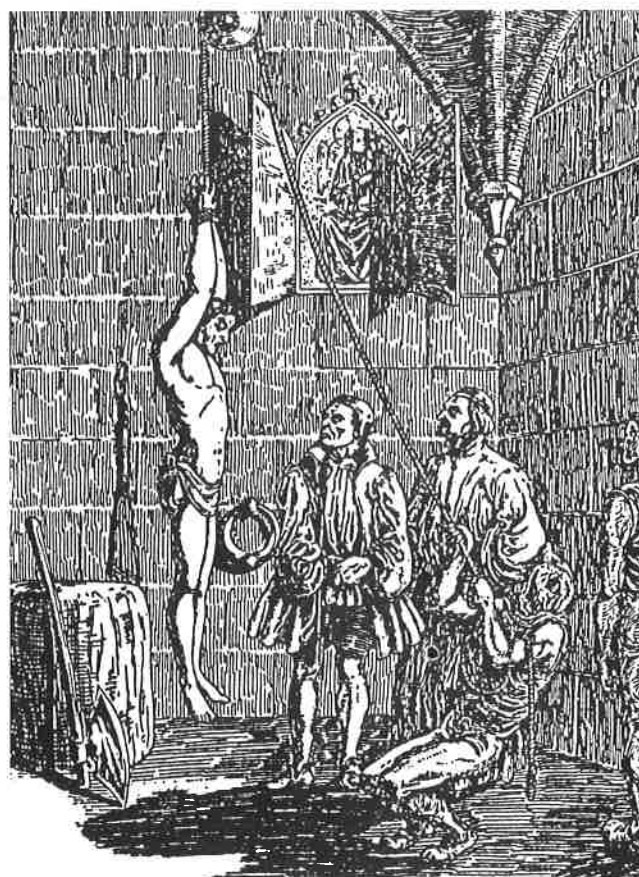
osuđenika određenim psihičkim patnjama i traumama, koje se, držimo, nisu mogle izbjeći.

Što se tiče druge komponente glavne kazne, na nju se odnosi propis koji za osuđenika određuje da se "... odmah objesi na javnom i otvorenom mjestu sa željeznim lancem oko vrata, tako da umre i neka se ostavi obješen na trajno gledanje i sjećanje...". Naravno, nas i ovdje prije svega zanima samo ono što je u vezi s ovom temom, a to znači: komponenta psihičkih patnji u okviru ove vrste kazne. Ovdje samog osuđenika možemo eliminirati. Kazna, u odnosu na njega, sastojala se u usmrćenju vješanjem, doduše na nešto grublji način (željeznim lancem umjesto konopcem), ali je pritom, držimo, ne samo krajnji učinak već i stupanj fizičkih i psihičkih patnji osuđenika bio približno klasičan (kao i kod svih ostalih smrtnih kazni vješanjem). Međutim, sve ostalo što ovaj propis nalaže odnosi se na onu drugu oštricu, očigledno uperenu u njegove sugrađane. Osuđeniku, koji se usmrćuje vješanjem, približno je svejedno da li će se njegovo vješanje obaviti na tajnom ili na javnome mjestu (maksimalna psihička napetost i totalna preokupiranost drugim problemima ili osjećajima vezanim za neposrednost smrti). Drugo je pitanje da li je jedan takav osuđenik, nakon što je nad njim već izvršen prvi dio kazne (vučenje na repu konja) i sam trenutak prije naticanja omče, uopće i sposoban osjetiti više od kakvu psihičku patnju, kad bi za to objektivno i postojali uvjeti.

Sasvim je, dakle, jasno da zakonodavac, nalažući da se vješanje ima obaviti na "javnom i otvorenom mjestu" nije imao na umu postizanje ili povećanje psihičkih patnji osuđenika. A što se pak tiče propisa "...i neka se ostavi obješen na trajno gledanje i sjećanje...", ovdje imamo još jasniju situaciju (jer se poslije smrti mrtvo tijelo ne može još dodatno kažnjavati). Nema sumnje da su ove odredbe imale za cilj stavljanje osuđenikovih sugrađana u stanje posebnih psihičkih patnji za vrijeme izvršenja kazne vješanja i, što je još gore i teže, držanje tih istih građana još dugo vremena iza toga u stanju teške psihičke tenzije ("...i neka se ostavi obješen na trajno gledanje i sjećanje..."), a ona je morala trajati barem toliko dugo dok su se mrtvo tijelo i njegovi ostaci u raspadanju klatili na vješalima. Ostaje nam zaključiti da je zakonodavac najvjerojatnije na ovaj način htio, kažnjavajući svirepo izvršitelja delikta, istodobno kazniti do određene mjere i njegovu sredinu, odnosno njegove sugrađane. Razlika je bila jedino u karakteru i intenzitetu kazne. Osuđenik je, naime, kažnjavan psihičkim patnjama, teškom fizičkom torturom i konačno smrću, dok su njegovi sugrađani istodobno kažnjavani psihičkim mukama i traumama (strah, teške duševne patnje koje obvezatno uzrokuju ovakvi prizori, neizvjesnost u pogledu vlastite sudbine u budućnosti i sl.).

Najzad, iznijete činjenice dovode nas do zaključka da se kazna u pitanju – u odnosu na široke mase grada, kao osuđenikove sugrađane – zasniva do određene mjere na principu kolektivne odgovornosti. Istina, u konkretnom

slučaju ovaj princip ne dolazi do svoga punog izražaja (kao, primjerice, u Dušanovom zakoniku) i on je umnogome modificiran, jer je glavna oštrica kazne sasvim jasno uperena prema stvarnom krivcu. Međutim, cijeneći sve prije iznijete činjenice, ne možemo se oteti dojmu da kazna u pitanju zaista sadrži (iako u mnogo blažoj mjeri i u sasvim specifičnom obliku) stanovite elemente kolektivnog kažnjavanja. Nema sumnje da je gledište zakonodavčeve bilo da sredina kojoj pripada izvršitelj jednoga ovakvog delikta, treba snositi do određene mjere makar moralnu odgovornost (ili dio te odgovornosti) za taj zločin. Stoga je, zajedno sa stvarnim izvršiteljem delikta, na stanovit način kažnjavana i ta sredina. Međutim, za razliku od samog izvršitelja, sugrađani su kažnjavani samo psihičkim patnjama preko kojih je zakonodavac težio postignuću neke vrste "odgojnog" (točnije: zastrašujućeg) djelovanja kazne prema građanima. Naravno, tako surova kazna, posebice s obzirom na način izvršenja, nije mogla postići neki klasično odgojni cilj prema građanima, ali je sasvim sigurno postizala (i to vrlo efikasno) teški psihički pritisak i zastrašivanje. Razumljivo, za srednjovjekovnog zakonodavca nije bilo važno kojim se i kakvim sredstvom postiže ovaj cilj. Bitno je u čitavoj stvari bilo da se građane, prvo, do određene mjere (na sasvim specifičan način) htjelo kazniti (kao sredinu u kojoj je takav zločinac ponikao i djelovao), a potom odvratiti ostale od vršenja delikata takve vrste. Ovo zadnje, iako nije postizano tzv. odgojnim djelovanjem ove kazne (jer onakva

Slika 2. Ricardo Gigante – Tortura (Gigante S. *Fiume nel Quattrocento*, Fiume, 1913; str. 66.)

kakva je bila po prirodi svojoj nije mogla odgojno djelovati), postizano je svakako njezinim zastrašujućim djelovanjem. A to je za srednjovjekovnog zakonodavca bilo dovoljno i dovoljno svrsishodno.

LITERATURA

1. Kobler G. Memorie per la storia della liburnica città di Fiume, vol. I-III, Fiume, 1896.
2. Tomšić V. Notize storiche sulla Città di Fiume, Fiume, 1886.
3. Gigante S. Fiume nel secolo XVI, Fiume, 1918.
4. Herkov Z. Statut grada Rijeke iz godine 1530., Zagreb, 1948.
5. Statum terrae fluminis anno MDXXX, kodeks na pergameni koji se čuva u Državnom arhivu u Rijeci.
6. Milović Đ. Statutum terrae fluminis, Istarski zapisi, br. 1/53, Cetinje, 1953.
7. Milović Đ. O nekim starim znamenitim pravnim izvorima na Kvarnerskoj obali, Pomorski zbornik-knj. 11, Rijeka, 1973.
8. Milović Đ. Krivična dijela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci (posebno izdanje, Rijeka, 1962.) i u zborniku Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci (HAR), sv. VI-VII, Rijeka, 1962, str. 5-200.
9. Milović Đ. Politički delikti po Statutu riječkom iz 1530. godine, Vjesnik HAR, sv. VIII-XI, Rijeka 1964, str. 5-31.
10. Milović Đ. Delikti protiv života i tijela u svjetlu propisa Vinodolskog zakona, Kastavskog, Veprinačkog, Trsatskog i Mošćeničkog statuta, Vjesnik HAR, sv. X, Rijeka, 1965, str. 6-103.
11. Milović Đ. Delikti protiv braka, porodice i javnog morala iz aspekta riječkog statutarnog prava XVI stoljeća, Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu (HARP), sv. XIV, Rijeka, 1969, str. 387-404.
12. Milović Đ. Sistem kazni u nekim starim hrvatskim statutima (vinodolskom, kastavskom, veprinačkom, riječkom, trsatskom i mošćeničkom), Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 3-4/67, Zagreb, 1967, str. 328-360.
13. Milović Đ. Krivotvorenja raznih vrsta u svjetlu krivičnog statutarnog prava Rijeke XVI stoljeća, Vjesnik HARP, sv. XV, Rijeka, 1970, str. 309-336.
14. Milović Đ. Nešto o mjestu i tretmanu vinosti u riječkom krivičnom pravu XVI stoljeća, Vjesnik HARP, sv. XVII, Rijeka, 1972, str. 177-185.
15. Milović Đ. Sanitarne-higijenske propise Riječkog statuta iz 1530. godine, Acta historica Medicinae-Pharmaciae-Veterinae, br. 12/68, Beograd, 1968, str. 17-23.
16. Milović Đ. Način izbora i funkcije općinskih organa u Rijeci u XVI stoljeću, Jadranski zbornik, sv. VII/66-69, Rijeka-Pula, 1969, str. 207-232.